

GONDOLATOK A HÁZASSÁG ÉS A TÁRSADALMI SZOLIDARITÁS ÖSSZEFÜGGÉSEIRŐL

BEVEZETÉS

Köztudomású, hogy napjainkra Európában, és így Magyarországon is az egyik legsúlyosabb társadalmi probléma az alacsony reprodukciós szint, azaz a folyamatosan csökkenő népességszám lett, amelynek okait a szakemberek többféle oldalról is vizsgálják.¹

Szomorú tendenciát tárt fel például az ezredforduló után immáron harmadik alkalommal (először 2000-ben,² majd 2004-ben,³ és legutóbb 2008-ban⁴) készült nagymintás ifjúságkutatás, amelynek célja az volt, hogy a szociológia eszközeivel írja le azokat a társadalmi, gazdasági átalakulásoknak is tulajdonítható változásokat és jellegzetességeket, amelyek a generációs újratermelődés folyamataiban Magyarországon végbemennek. A vizsgálat szerint a családi és párkapcsolatban bekövetkezett változások elsősorban a 25–29 éves nőket érintik, akik körében a 2004 évi kutatáshoz képest 2008-ra tovább csökkent a férjezettek aránya,⁵ vagyis elsősorban a tartós kapcsolatban élők összetételében történt tendenciaszerű negatív változás a vizsgált nyolc év leforgása alatt. A nőtlen vagy a hajadon állapot arányának növekedéséből pedig az elmagányosodás számtalan újabb társadalmi problémát okozó szomorú tendenciája rajzolódik ki, mivel a vizsgált időszakban a fiatalok közül csak 40 százaléknak volt partnerkapcsolata, vagyis 60 százalékuk egyedülálló maradt. Fontos kiemelni a kutatás eredményei közül, hogy még mindig a házasságban élő párok esetében mutatható ki a nagyobb gyermekszám (a házasságban élők háromnegyedének van gyermeke, míg az élettársal élőkénél ez az arány csak kb. egyharmad). A gyermekszám tehát a jövedelmi helyzet mellett továbbra is szoros összefüggésben áll a társadalmi státussal.⁶ Az említett makro szintű kutatás által nyert adatok tehát arra is rámutatnak, hogy – ahogyan azt a történelmi tapasztalatok alapján egyébként előre prognosztizálni lehetett – a házasságon kívüli együttélési formák számarányának növekedése nem tudja ellensúlyozni a házasságok

1 Ezzel kapcsolatban azonban érdemes elgondolkodni azon, hogy miközben Európában a demográfiai apály időszakát éljük, a harmadik világban soha nem látott méretű népességrobbanás tapasztalható.

2 Ifjúság2000 Gyorsjelentés, Nemzeti Ifjúságkutatási Intézet, Bp., 2001

3 Ifjúság2004 Gyorsjelentés, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda, Bp., 2005

4 Ifjúság2008 Gyorsjelentés, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Bp., 2009

5 Ifjúság2008 Gyorsjelentés, 135–136.

6 Ifjúság2008 Gyorsjelentés, 17–21.

és a házasságban élők számának és arányának tartós visszaesését, amely miatt, egyebek mellett, az aktív keresőkre eső inaktív, eltartott létszám folyamatos növekedése, és ezáltal az aktív életkorú lakosságra nehezedő terhek egyre nagyobb társadalmi feszültséget generálnak.

Témánk szempontjából további figyelemre méltó, és persze egyúttal aggasztó adat, hogy a 2000-ben végzett felméréshez képest megduplázódott a meg nem kereszteltek aránya: az 1979 és 1993 között született korosztály több mint egyötöde saját állítása szerint nem részesült a keresztség szentségében.⁷ Hitbéli meggyőződés hiányában pedig e személyek esetében a világi jogalkotóra hárul annak teljes súlya és felelőssége, hogy olyan magatartási normákat dolgozzon ki, valamint el is érje azok betartását, amelyek a keresztény házasság senki által sem vitatott tartós elköteleződéséhez hasonló állapotot teremtet.

1. SZEKULARIZÁCIÓ A HÁZASSÁGJOG TERÜLETÉN

A tradicionális társadalmakban a házasság és a család intézménye mélyen hozzátartozik az ember életéhez, olyan természetes módon, mint a születés vagy a halál. Ugyanakkor e társadalmakban azt is felismerték, illetve továbbra is tudatában vannak annak az elemi közösségi érdeknek, hogy e viszonyok rendezettsége képezi az adott társadalmi közösség fennmaradását. Kétségtelen, hogy a tradicionális életforma alapja, de egyúttal a hátránya⁸ is a családfői (esetleg csak a férji) hatalom, míg e társadalmi közösségekben a nő általában kimarad a termelőmunkából, önálló jövedelemforrás hiányában pedig gazdaságilag függő viszonyba kerül eltartójától, a családfőtől, ami akkor és addig nem okoz problémát, amíg a családfő eleget tud tenni, és eleget is tesz a tőle elvárható gondoskodási kötelezettségnek, de az eltartottak számára kiszámíthatatlan és az esetek többségében az egyén szintjén nehezen, vagy egyáltalán nem megoldható nehézségeket produkál, ha ez a gondoskodás megszűnik (pl. özvegygé válás, vagy a családfő munkalehetőségének, munkaképességének elvesztése, csökkenése miatt). Mára Európában, és az utóbbi évtizedekben hazánkban is, azonban a relativitás térhódításának lehetünk a tanúi és egyúttal az elszenvedői is. A hivatkozott statisztikai adatok szerint a másokért való, és a hátralévő egész életre szóló kötelezettségvállalások helyett a „nyitott házasságok”, az együttélések, vagy az újabban a szociológusok által találóan „látogató kapcsolatnak” elnevezett, az együttélést is nélkülöző forma, illetve a tartósságbármilyen jellegzetességét nélkülöző futó kalandok elszaporodását tapasztaljuk, amely kapcsolatokban tegyük hozzá gyorsan, hogy a jövedelemszerzési lehetőségeket és a megszerzhető jövedelem mértékét tekintve a modern társadalmi normákat valló államokban is többségében – a tradicionális társadalmi közösségekben élőkhez

⁷ Ifjúság 2008 Gyorsjelentés, 123–130.

⁸ E hátrány azután Európában az 1800-as évek végétől olyan gazdasági és egyúttal világnézeti változásoknak nyitott utat, amely a nők munkavállalásáért vívott küzdelmén keresztül végül e hatalmat alá is ásta.

hasonlóan – a nők vannak kiszolgáltatottabb helyzetben, mivel a női egyenjogúságért vívott küzdelem nem kívánt melléktermékeként egyre fokozódik az az erkölcsi válság is, amely a férfi és a női szerepek átjárhatóvá válása miatt keletkezett a hagyományos munkamegosztásban. Emiatt mára már a nők egyre növekvő hányada a nemek közötti egyenjogúság kétségtelenül elért vívmányai feletti öröm és meglegedettség helyett stressz keltő helyzetként éli meg az anyaszerep és/vagy a karrier, a családszeretet vagy a nyitott kapcsolat, a mások szolgálatából eredő elégedettség érzés és az újat keresés, a saját identitás kiélésének lehetőségeiből eredő választási kényszert. Valamely élethelyzet stresszként való megélése az egyén szubjektív hozzáállásától, teherbíró képességétől (a divatos szófordulat szerint a „stressz tűrő” képességtől) függ, ezért mindig az egyén szintjén dől el, hogy valamely nehézségre ki hogyan reagál: azt legyőzhető kihívásnak, vagy menekülésre készítő veszélynek éli meg. Az Istenbe vetett hitből fakadó erőt és kitartást nélkülöző személyek számának Európában bekövetkezett növekedése mindenesetre arra kell, hogy figyelmeztesse a világi jogalkotót, hogy egyre inkább rá marad a feladat – és ha ez a negatív tendencia folytatódik, úgy e feladat eredményes teljesítéséhez egyre kevésbé számíthat a vallási normák követésének támogató hatására –, hogy megoldja a népesség fogyatkozásából, valamint a meglévő népesség elmagányosodásából eredő, nemcsak az egyén, hanem a makro társadalom szintjén jelentkező problémákat.

1.1 A szekularizáció hatása

A középkortól kezdődően Európa és az európai kultúrkörhöz tartozó országok házassági jogára a keresztény felfogás gyakorolta a legnagyobb, még máig is tapasztalható hatást. A keresztény házasságfelfogás minden más felfogástól markánsan különbözik abban, hogy a házasságot nem a világi jogban használatos, elsődlegesen a vagyoni viszonyok alakítására szolgáló, a felek szabad akaratának valamilyen mértékben mindenképpen alárendelt ügyletnek tekinti, hanem egy férfinak egy nővel való (tegyük hozzá: társadalmi rangtól, anyagi helyzettől független) olyan, egymás iránti feltétel nélküli elköteleződésen és elfogadásán alapuló szövetségnek, amelyet Isten a szentség rangjára emelt. Az említett szövetségi jellegből ered, hogy a házasság célja a gyermekek nemzésén és felnevelésén kívül a feltételhez nem kötődő kölcsönös segítség és támogatás.⁹ A feleknek a házassági életközösség létrehozatalára irányuló megegyezése által létrejött és Isten által megerősített szövetségére az egység és a felbonthatatlanság jellemző.¹⁰ E felbonthatatlanság folytán nem merülnek fel azok a vagyoni jogi problémák, amelyeket az emberiség története során minden társadalmi és jogrendszerben már a házasság megkötésekor el kellett rendezni a házasság válás folytán történő megszüntetése esetére.¹¹

Az említett katolikus doktrína lényegét az Egyházi Törvénykönyv (Codex Iuris Canonici) 1055. kánonja¹ mellett az 1056. kánon² fejezi ki, amely szerint az érvényesen

⁹ Lásd erről bővebben Erdő, 2005, 503–509.

¹⁰ Lásd erről bővebben Erdő, 2001, 220–222.

¹¹ Lásd erről például Philips, 2004; Schnitzer, 2009; Steinherz, 2009; Szigeti, 2010b

megkötött házasságot nem lehet felbontani, és magától sem szűnik meg másként, mint a felek valamelyikének halálával.³ Lényeges, hogy a katolikus felfogás szerint a házasság nem azért felbonthatatlan, mert erről a felek így rendelkeztek, és nem is azért, mert ezt valamilyen emberi jogalkotó hatalom így rendelte, hanem az isteni akarat folytán.⁴ Ez a szemlélet valóban új korszakot nyitott a házasságjog történetében és igazi áttörést jelentett az ókori római, illetve zsidó jog házasságról alkotott felfogásához képest, amely a házasságot felbontható ügyletnek tekintette.⁵

A középkor végének gazdasági-társadalmi változásai azonban kikezdték a házasságról alkotott egységes keresztény felfogást. A feudális kötöttségek felszámolására törekvő polgárság az egyházi befolyás csökkentése érdekében a családi viszonyok terén is tagadni kezdte a római egyház illetékességét. A 18–19. században a polgári házasságkötés – a polgári mozgalmak egyik következményeként – Európa-szerte megjelent,¹² mégpedig az alapvetően vagyoni viszonyok szabályozására szolgáló magánjog rendszerébe illesztve.¹³

Az élettársi viszony jóerkölcsbe ütköző voltát tükröző jogalkotói álláspont azonban a 20. század második feléig, többé-kevésbé az 1960-as évekig fennmaradt.

A házasság felbonthatóságát illetően tehát háromféle, a világi jogalkotást befolyásoló szemlélet létezéséről beszélhetünk: 1. a házasság felbonthatatlanságát valló; 2. a házasság felbonthatóságát a felek, vagy egyik fél szabad elhatározásának alárendelő; 3. e két nézet között elhelyezkedő, a felbontást meghatározott bontó okok bekövetkezéséhez és (egyházi vagy világi) hatósági eljárás lefolytatása eredményeként keletkező ítélethez mint feltételekhez kötő nézetről.

Azonban miközben Európában és az európai társadalmi-gazdasági rend szerint berendezkedő országokban a keresztény házasság felbonthatóvá tétele iránt folyt a küzdelem mind az egyén mind a közösség szintjén új probléma jelent meg: a túlnyomórészt önfenntartásra berendezkedett családi gazdaságokból az iparosodással egyre többen vándoroltak a városokba és váltak egyéni munkavállalókká. A kiterjesztett családtípus számaránya emiatt drasztikusan csökkent, míg a nukleáris család, majd később a csonka családtípus kezdett tömegessé válni. E folyamatok által a család korábban általánosnak tekinthető termelési egység funkciója esetlegessé vált. A nagycsaládok élén álló családfő hatalmával együtt az őt a nagycsaládhoz tartozó tagok iránt terhelő gondoskodási kötelezettség is végleg eltűnt. A házasságok felbonthatóvá válásával ugyan az egyén visszanyerhette a szabadságát, de ezzel együtt új típusú szociális problémák keletkeztek, amelyek immáron közvetlenül a makro közösség szintjén jelentek meg. Európa-szerte és az európai kultúrkörhöz tartozó országokban az 1960-as évektől kezdődően az elöregedő társadalom szociális problémái állandósultak.

12 Egyes országokban, így például Zürichben 1525-ben bevezetésre került a polgári házasság (Szeibert, 2010, 68.).

13 CIC 1056. kán. – A házasság lényegi tulajdonságai az egység és a felbonthatatlanság; ezek a keresztény házasságban, szentségi jellegénél fogva, különös erősséggel bírnak.

1.2. Az 1894. évi XXXI. törvény megalkotása

Magyarországon – II. József rendelkezéseit leszámítva – 1894-ig a házasság személyi viszonyait a felekezeti jogok rendezték és e körben a döntéshozatal is felekezeti hatáskörbe tartozott. A hosszas országgyűlési vita után elfogadott, a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvény azonban kimondta, hogy a házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötni, míg az olyan „kötés”, amely nem polgári tisztviselő előtt történik, a törvény erejénél fogva semmis, így nem minősül házasságnak. Ugyanezen törvény büntetendő magatartásnak minősítette – és pénzbüntetéssel, illetve ismétlődő magatartás esetén fogházzal rendelte büntetni –, ha lelkész vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy anélkül jár el házasság megkötése céljából, hogy a házasulni kívánó felek igazolták volna a házasság megelőzőleg polgári tisztviselő előtt történt megkötését.¹⁴

Magyarországon tehát a házasság állami jogintézménnyé tételére az 1894. évi XXXI. törvény megalkotásával került sor. A jogalkotó az intézkedés hivatalos indokát a felekezeti sokszínűségben, a többféle felekezeti házassági jog létezésében jelölte meg.¹⁵ E mozzanattal mindenestre az állam a házasságot világi jogi intézménnyé változtatta, és vallásától függetlenül minden állampolgárra kiterjedően lehetővé tette a házasság bírói felbontását is, igaz, hogy akkor még tételesen meghatározott (feltétlen és feltételes) bontó okok alapján.¹⁶

2. HÁZASSÁG, CSALÁD, ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT: A VILÁGI JOG JELENLEG HATÁLYOS TÖRVÉNYI SZINTŰ SZABÁLYAI ÉS AZ IDÁIG VEZETŐ JOGALKOTÁSI ÁLLOMÁSOK

2.1 A Csjt. és a Ptk. rendelkezései

Magyarországon 1945 előtt a családjog területén csupán két írott jogforrás keletkezett: a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvény és az említett

14 Vö. Papp, 1979, 39–41. Az 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról idézett rendelkezéseinek szövege így szól: „29. § A házasságot polgári tisztviselő előtt kell megkötni. 30. § Oly kötés, mely nem polgári tisztviselő előtt történt, a törvény erejénél fogva semmi vonatkozásban sem tekintetik házasságnak. 123. § Azon lelkész vagy vallási szertartás teljesítésére jogosított más személy, ki egyházi összejárásnál eljár, mielőtt a felek igazolták volna, hogy a házasságot a polgári tisztviselő előtt megkötötték, vétséget követ el és ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő; ismétlés esetében a cselekmény két hónapig terjedhető fogházzal és ezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

15 Lásd erről bővebben Szabó, 2008, 52.

16 A teljesség érdekében említésre érdemes, hogy az 1894. évi XXXI. törvény nem tartalmazta az egész házassági jogot, hanem csak a házasság megkötésének és megszűnésének szabályait, azaz a házassági jog személyi részét, míg a házasságból folyó vagyoni viszonyok szabályozását e törvény mellőzte, azzal, hogy e kérdéseket majd a készülő magánjogi törvénykönyv fogja rendezni. A házastársak vagyoni viszonyait az 1959-es Polgári Törvénykönyv előtt törvényi szintű jogszabállyal először a rövid életű 1946. évi XII. törvény szabályozta, míg korábban – elfogadott törvény hiányában – a Kúria precedens jellegű ítélezési gyakorlata rendezte az említett kérdéseket, amely bírói gyakorlat alapjául a magánjogi törvénytervezetek szolgáltak, amelyek közül a legutolsó, az ötödik és egyben legjobb tervezet, az 1928-as magánjogi törvényjavaslat volt.

1894. évi XXXI. törvény a házassági jogról. A családjog átfogó jellegűnek tekinthető kodifikációjára 1952-ben, az 1952. évi IV. törvénnyel (továbbiakban Csjt.) került sor, így az 1959-ben elfogadott Polgári Törvénykönyvbe (továbbiakban Ptk.) az egyéb személyi viszonyokra és a vagyoni viszonyokra vonatkozó szabályok kerültek.

A magyar jogalkotásban uralkodó szemlélet a legutóbbi időkig elutasította annak elismerését, hogy az élettársi kapcsolat a házassággal alternatív együttélési forma lehetne. Az 1952-ben alkotott Csjt. „nem engedte be” a családi viszonyok közé az élettársi kapcsolatot, bár *expressis verbis* azt sem mondta ki, hogy családnak csak a házassági kötelékben élő szülők, valamint gyermekeik minősülnek. A Csjt. tehát a törvény elnevezése ellenére még ma is adós a család definíciójával: a törvényalkotó család helyett a családi jogállást, ezen belül az egyenes és oldalági rokoni viszonyt szabályozta. Eredetileg az 1959-es Ptk. sem tartalmazott rendelkezést az élettársi kapcsolatra. Bár a Ptk. hatályba léptetése tárgyában 1960-ban megalkotott 1960. évi 11. törvényerejű rendelet (a Ptké. I.) bizonyos tekintetben már a hozzátartozók közé sorolta az élettársat is. Kezdetben a bírói gyakorlat is mereven elutasította, hogy az ilyen együttéléshez bármilyen jogkövetkezményt fűzzön,¹⁷ majd 1973-ban mégiscsak született egy legfelsőbb bírósági állásfoglalás, amely azonban csak családi jellegű jogviszonynak és nem családnak minősítette a *de facto* együttélést, leszögezve, hogy e jogviszony elemeinek szabályozása nem lehet a házassággal azonos. A házasság és az élettársi kapcsolat éles elhatárolásának szükségessége miatt pedig – csupán az élettársi együttélés joghatás kiváltására alkalmas gazdasági egység jellegét alapul véve – az élettársi kapcsolatot a polgári jogi társasághoz hasonlította, és ennek analógiájára tartotta lehetségesnek a vagyoni viszonyok terén felmerülő jogi problémák elrendezését. A Ptk. szövegében az 1977-ben történt átfogó módosítással¹⁸ jelent meg először – a Legfelsőbb Bíróság által kialakított bírói joggyakorlat törvényi szintre emelésével – az élettársi együttélésre vonatkozóan szabály, amelyet azonban a jogalkotó – jelezvén, hogy magát az együttélési formát nem kívánja minősíteni, hanem csupán az ilyen együttélésből eredő vagyoni problémákat rendezni el – nem a személyi viszonyokról szóló részben, hanem a kötelmi jog szabályai között, a társasági fejezetben „A közös háztartásban élők vagyoni viszonyai” címmel helyezte el.

Az mindenesetre megállapítható, hogy 1977-ben a jogalkotó az élettársi kapcsolat szabályozásánál még döntő szempontnak tekintette, hogy az ilyen együttélés nem házasság, és az élettársi együttélésre vonatkozó rendelkezés ezért nem a házasságról és a családról szóló törvénybe, hanem az egyéb személyi, de főként a vagyoni viszonyok szabályozására alkotott Polgári Törvénykönyvbe, annak is a szerződéses jogviszonyokról rendelkező részébe került. A közös háztartásban élők vagyoni viszonyai cím pedig szemléletesen fejezte ki, hogy az ilyen együttélés nem keletkezett a házassághoz hasonló jogintézményt, de a közös háztartásban való együttéléssel szükségképpen együtt

17 Lásd a PK. 272. számú kollégiumi állásfoglalással hatályon kívül helyezett PK. 103. számú legfelsőbb bírósági kollégiumi állásfoglalást.

18 Vö. Papp, 1979, 39–41.

jár a közös gazdálkodás, eközben pedig vagyonegyesülés történhet, aminek jogkövetkezésményeit a felek közötti és a harmadik személyek irányában fennálló vagyoni viszonyok stabilitása érdekében jogszabályban szükséges rendezni.

Azt is meg kell említeni, hogy 1977-ben a jogalkotó az élettársi együttélést a házassághoz hasonlóan csak a különmemű személyek között tartotta elfogadhatónak, ezért szerepelt az eredeti rendelkezésben a nő és férfi szövegefordulat. Ebben szerepet játszhatott az a szempont is, hogy a különmemű személyek együttélésének aránya messze meghaladja az azonos nemű személyek részéről mutakozó ilyen jellegű igényt, de nem hallgatható el, hogy a jogalkotó akkor a „szocialista erkölcs” követelményeivel nem tartotta összeegyeztethetőnek az azonos nemű személyek együttélésének elismerését. Ezen a szemléleten azután a 14/1995. (III. 13.) AB számú határozat változtatott, amelyben egy indítvány nyomán az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy két személy tartós együttélése megvalósíthat olyan értékeket, amelyek nemüktől függetlenül igényt tarthatnaka jogi elismerésre. Az Alkotmánybírósága Ptk. sérelmezett rendelkezése alkotmányellenessége megszüntetésére határidőt szabott, a jogalkotó pedig az 1996. évi XLII. törvénnyel módosítva a Polgári Törvénykönyvet az élettársi kapcsolat fogalmát tartalmazó értelmező rendelkezésből elhagyta a „nő és férfi” szövegefordulatot.¹⁹

Az élettársi kapcsolat tehát sokáig megmaradt a polgári és a családi jog határára álló jogviszonynak abban az értelemben, hogy fogalmát, vagyoni jogi hatásait a Ptk. szabályozta, míg a Csjt. csupán a szülő-gyermek jogviszony keretében foglalkozott az ilyen együttélés személyi joghatásaival, anélkül azonban, hogy állást foglalt volna abban a kérdésben, hogy a szülők között az ilyen jellegű együttélés családi jogviszonynak minősíthető-e. Tulajdonképpen a jogalkotó a problémát akként kerülte ki, hogy a Csjt.-ben a szülő-gyermek viszonyt helyezte a szabályozás középpontjába, ezzel a megoldással nem szólva arról, hogy a szülők között milyen jellegű kapcsolatot tart helyesnek a saját személyük, valamint a gyermekeik érdekében.

Azzal a mozzanattal azonban, amellyel 1977-ben a jogalkotó a Ptk. értelmező rendelkezései között elhelyezett hozzátartozó fogalmát kibővítette az élettárs személyével, a tartósság fogalmi elemét nélkülöző de facto kapcsolatot a vagyoni viszonyok horizontjáról mégiscsak elmozdította a személyi viszonyok, ezen belül is a családi viszonyok horizontja irányába. Ezáltal a joggyakorlatban az élettársi kapcsolat vagyoni viszony helyett családi kapcsolatként kezdett el viselkedni, anélkül azonban, hogy a jogalkotónak határozott koncepciója lett volna azzal kapcsolatban, hogy az alkotmányos védelemben részesített házasság intézménye mellett milyen célból és milyen mértékű jogi védelemben kívánja részesíteni ezt a fajta együttélési formát.

Ezzel kapcsolatban a Ptk.-t módosító 1977. évi IV. törvényhez fűzött jogalkotói indoklásból is csupán annyit tudhatunk meg, hogy „Gyakoriságánál és jelentőségénél fogva

19 1977. évi IV. törvény Az 1996. évi XLII. törvénnyel módosított Ptk. rendelkezése az alábbi: „685/A. § Az élettársak – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy.”

a közös háztartásban élők vagyoni viszonyainak sajátos szabályozása is indokolt...”. 1996-ban, az 1996. évi XLII. törvényhez fűzött jogalkotói indokolásban viszont azt olvashatjuk, hogy a Ptk. az élettársakat már *amúgyis* a hozzátartozók körében tünteti fel,²⁰ amelynek az az oka, hogy „...számos jogszabály e rendelkezésre utal, amikor a hozzátartozókra – köztük az élettársra – vonatkozóan rendelkezést állapít meg, így pl. a hivatali összeférhetlenség tekintetében, a társadalombiztosítási és szociális juttatások terén vagy a büntető, illetve polgári eljárásban a tanúvallomás alóli mentességgel összefüggésben. E jogszabályok közös vonása, hogy az élettársi kapcsolat meghatározását mellőzik, azt – figyelemmel a Ptk. 578/G. §-ában foglaltakra – adottnak tekintik.”

A dogmatikai szempontból sem aggálytalan indokolásból tehát azt tudhatjuk meg, hogy azért volt szükség az élettársaknak hozzátartozói minőséggel való felruházására, mert már keletkeztek olyan jogszabályok, ahol az élettársi együttélésnek a jogalkotó valamilyen okból relevanciát tulajdonított. Ezzel kapcsolatban figyelemre méltó, hogy az idézett indokolásban példálódzva felsorolt más jogszabályok az élettársi együttélésnek csak az adott jogszabály által szabályozott jogtárgy aspektusából tulajdonítottak és tulajdonítanak ma is jelentőséget. Jogtechnikai szempontból pedig nincs akadálya annak, sőt ez a kívánatos, hogy az adott jogszabályban a jogalkotó értelmező rendelkezést helyezzen el, amely – de csak kizárólag az adott jogszabály által érintett jogviszonyok körében – meghatározza azt, hogy milyen jogi relevanciát kell tulajdonítani a személyek házasságnak nem minősülő együttélési formáinak.

Az 1996-os Ptk. módosításhoz fűzött jogalkotói indokolásból megtudjuk továbbá, hogy az élettárs fogalmának a Ptk. értelmező rendelkezései körében való elhelyezésével kívánta a jogalkotó azt is kifejezni, hogy az élettársi kapcsolatnak nem csak a vagyoni viszonyok terén, hanem más jogterületeken is alapvető jelentősége van. Az indokolás szerint azonban ekkor még a jogalkotó fontosnak tartotta azt, hogy „bizonyos” jogkérdésekben, így különösen a kiskorúakat érintő élethelyzetek rendezése során szükséges lehet az élettárs fogalomnak a Ptk. rendelkezésétől eltérő meghatározása. Az idézett indokolás tehát akkor, amikor azt fejtegeti, hogy az élettársi kapcsolat generális definíciójának megfogalmazására azért van szükség, hogy ez a definíció mintegy át-sugározzon más jogterületekre is, éppen az emberi együttélések szempontjából legjelentősebb családi jogviszonyokat jelöli meg kivételt képező jogterületként.

Kérdésként adódik, hogy vajon a jogi szakképzettséggel nem rendelkező személyek mennyire voltak, és képesek jelenleg is eligazodni a generális és a speciális közötti különbségteremtésnek a barokk kertek kanyargós ösvényeihez hasonló útvesztőiben.

Az 1996-os Ptk. módosítással mindenesetre megvalósult az azonos és a különeműek élettársi kapcsolatának a jog által való egyenlő elismerése. De ezzel a módosítással a polgári jog még nem szakított azzal a szemlélettel, amely az élettársi kapcsolatot alapvetően

²⁰ Értsd ez alatt, hogy a régi Ptk. 685. §-ának b) pontjában az 1977-es átfogó módosítás óta hozzátartozóként szerepel az élettárs is. Ahogyan azonban arra már kitértünk a Ptké. (az 1960. évi 11. tvr.) 1960 óta hozzátartozóként sorolta fel az élettársat.

vagyonjogi jogviszonynak minősítette, ehhez igazítva az ilyen jellegű együttélés által kiváltható joghatásokat is.

2.2. Új Polgári Törvénykönyv kodifikálása

1998-ban kormányhatározat²¹ született, amellyel a Kormány elrendelte a polgári jog, ezen belül a Polgári Törvénykönyv átfogó korszerűsítésére irányuló munkálatok megkezdését. A szakmai vitát követően átdolgozott és a Kormány által jóváhagyott Konceptióban²² (továbbiakban Konceptió) – egyebek mellett – szerepelt az a követelmény, hogy az új Polgári Törvénykönyv ne csupán egy legyen a törvények közül, hanem a hatása legyen kisugárzó valamennyi polgári jogi normával rendezett vagy rendezhető jogviszonyra.²³ A családjogi viszonyokat illetően pedig akként fogalmazott, hogy „(A) z integrálás során gondoskodni kell a családjogi viszonyok sajátosságainak megfelelő kifejezésre juttatásáról, szükség esetén sajátos, csak e viszonyokra vonatkozó alapelvek felállításáról”.²⁴ A Konceptió ugyanakkor előírta annak figyelembe vételét is, hogy szaporodnak az élettársi viszonyok, és hogy az élettársakat szülői minőségben ugyanazok a jogok illetik és kötelezettségek terhelik, mint a házastárs szülőket.²⁵

Az előző Kormány 2008 májusában elfogadta és az Országgyűlés elé terjesztette az új Polgári Törvénykönyv tervezetét.²⁶ Az Országgyűlés a 2009. szeptember 21-i ülésnapon elfogadta a Polgári Törvénykönyvről szóló T/5949. számú törvényjavaslatot,²⁷ amit az akkori Köztársasági Elnök az Alkotmányban biztosított jogkörével élve megfontolásra visszaküldött az Országgyűlésnek, mert azzal sem érdemben, sem az elfogadás módját illetően nem értett egyet.²⁸ Az akkori Kormány azonban némi módosítással ismét az Országgyűlés elé terjesztette a törvénytervezetet, melyet az Országgyűlés a 2009. november 9-i ülésnapon újból elfogadott. Az új Polgári Törvénykönyv a 2009. évi CXX. törvénnyel került kihirdetésre a Magyar Közlönyben.²⁹

A nem kevésbé viharos körülmények között elfogadott hatályba léptető törvény szerint az új kódex első és a második könyve (az alapelvekről, valamint a személyekről szóló könyvek) 2010. május 1-jén, míg a kódex többi része 2011. január 1-jétől, illetve

21 1050/1998. (IV. 24.) Kormányhatározat

22 A elfogadott Konceptió az 1003/2003. (I. 25.) Kormányhatározat mellékleteként került közzé tételre.

23 Lásd a Konceptió A) részének VI. pontját.

24 Lásd a Konceptió A) részének V/3. pontját.

25 Lásd a Konceptió C) részének II/1–5. pontjait.

26 A kodifikációs folyamat ezen mozzanatáról lásd bővebben Vékás, 2008/a, 245–247. és Vékás, 2008/b, 53–54.

27 A korábbi összetételű Országgyűlés 2009. szeptember 21-én 191 igen, valamint 168 nem szavazattal – 4 tartózkodás mellett – fogadta el az új Polgári Törvénykönyv tervezetét. (Az MSZP-frakció, hat SZDSZ-es és egy FIDESZ-es képviselő szavazott igennel. Nem támogatta a törvény elfogadását a FIDESZ, a KDNP, az SZDSZ-es képviselők többsége és a volt MDF-es politikusok.)

28 Lásd erről bővebben Sólyom László köztársasági elnöknek az Országgyűlés Elnökéhez címzett, 2009. október 13-án kelt II–1/03882–2/2009. számú levelét.

29 A Magyar Közlöny 2009. évi 165. számában.

egyes rendelkezések 2015-től léptek volna hatályba.³⁰ Az Alkotmánybíróság azonban 2010. április 26-án a kellő felkészülési idő hiányára és a jogbiztonság ebből fakadó súlyos sérelmére hivatkozva alkotmányellenesnek találta és ezért megsemmisítette az új Ptk. hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló törvény 1. §-ának (1) bekezdését, valamint 208. §-át.³¹ Majd a 2010 tavaszán tartott országgyűlési képviseléválasztások eredményeként megalakult új összetételű Országgyűlés a 2010. július 12-én kihirdetett 2010. évi LXXIII. törvénnyel kimondta, hogy az új Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény nem lép hatályba.

Az Orbán-kormány a 1129/2010. (VI. 10.) Korm. határozattal elrendelte a kodifikációs munka folytatását.³²

Az új kódex törvénytervezetéről történő majdani országgyűlési szavazást megelőző szakmai és társadalmi vita tehát folytatódik, amely miatt a gyakorlati jogalkalmazásra kiható elvi kérdések újbóli megfontolása, a jogalkotási munkát befolyásoló észrevételek, indítványok előterjesztése megint aktuálissá vált. Az alábbiakban ezért a családjog területén – a lényeges mozzanatokra koncentrálva – érdemes felidézni azokat a jogalkotási állomásokat, amelyek a kodifikációs folyamat közben történtek, számos kérdést anélkül eldöntve, hogy az új Polgári Törvénykönyv elfogadásra került volna, majd megismerkedni a kodifikálással mint sajátos jogalkotási tevékenységgel szembeni jogelméleti követelményekkel, mert nézetünk szerint ezek az ismeretek segítenek hozzá ahhoz, hogy a kodifikálás elrendelése óta eltelt tizenkét év kudarcának okait feltárjuk, egyúttal jobbitó szándékkal megfogalmazva persze a jogalkotóval szembeni elvárásokat is.

2.3. Rész a házasság falán – az élettársi kapcsolat közelítése a házasság intézményéhez

2.3.1. A bejegyzett élettársi kapcsolat jogi jellege az Alkotmánybíróság szerint

Az új Polgári Törvénykönyv kodifikálása közben, vagyis meg sem várva a törvénytervezet éppén zajló társadalmi vitájának lezárulását, az akkori Kormány az Országgyűlés elé terjesztette, és az Országgyűlés 2007. december 17-én elfogadta a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvényt (továbbiakban Bék.), amely lehetővé kívánta tenni, hogy a házasságkötéssel lényegében azonos módon, anyakönyvvezető közreműködésével kerüljön regisztrálásra mind az azonos, mind pedig a különműködésű élettársi kapcsolata. Az ily módon létrejövő élettársi kapcsolatra pedig – a közös gyermekké fogadás és a házastársak névviselése kivételével – a házasságra vonatkozó rendelkezések alkalmazását rendelte.

Ezt a törvényt még a hatályba lépését megelőzően az Alkotmánybíróság a 154/2008 (XII. 17.) AB határozattal megsemmisítette. Az alkotmánybírói határozat rendelkező

30 A hatályba léptető törvény a Magyar Közlönyben a 2010. évi XV. törvénnyel került kihirdetésre.

31 Lásd az 51/2010. (IV. 28.) AB határozatot.

32 A Kormányhatározat rendelkezett a Kodifikációs Szerkesztőbizottság és egy Operatív Szakmai Bizottság felállításáról, valamint határidőt szabott az új tervezet elkészítésére. A kitűzött határidő: 2011. szeptember 30-a. A Kodifikációs Szerkesztőbizottság vezetésére újból Vékás Lajos professzort kérték fel.

része azonban tartalmaz egy olyan fordulatot is, amely szerint az Alkotmánybíróság az azonos nemű személyek számára a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozását nem tartja alkotmányellenesnek. Az Alkotmánybíróság mindazonáltal hangsúlyozta, hogy a házasságon kívüli párkapcsolati formák védelmének kötelezettsége sem a különböző neműek, sem pedig az azonos neműek vonatkozásában nem vezethető le az államnak az Alkotmány³³ 15. §-ában foglalt, a házasság és a család védelmét előíró intézményvédelmi kötelezettségéből, de az azonos neműek tartós párkapcsolata számára az elismerés és a védelem igénye – mivel ők házasságra nem léphetnek – az emberi méltósághoz, és az abból származtatott önrendelkezési jogból, valamint az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból levezethető.³⁴ Ez okból az Alkotmánybíróság nem tartotta kizártnak azt, hogy a jogalkotó az azonos nemű párok együttélési formáját is törvényi védelemben részesítse, vagyis a de facto élettársi viszony és a házasság között e célból köztes jogintézményt hozzon létre. Az Alkotmányban írt védelem azonban kiterjed arra is – folytatódik a határozat indokolása –, hogy „...az állam olyan jogi környezetet teremtsen (pl. a házasságban élőknek olyan előnyöket nyújtson), amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák és családot alapítsanak.”

2.3.2. A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2009. évi XXIX. törvény és hatása

Ahogy arról fentebb szó esett, 2008 júniusában az akkori Kormány benyújtotta az új Polgári Törvénykönyv tervezetét az Országgyűléshez,³⁵ ennek ellenére előkészítésre került, és az Országgyűlés 2009. április 20-án el is fogadta a bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló újabb törvénytervezetet. A 2009. évi XXIX. törvény (továbbiakban Bét.) az élettársi kapcsolat anyakönyvvezető által történő, a házasságkötéshez hasonló külsőségek mellett való regisztrálását immáron csak az azonos nemű személyek számára teszi lehetővé.³⁶

A bejegyzett élettársi kapcsolat tehát a 2009 áprilisában elfogadott, és 2010. január 1-jén hatályba lépett – és jelenleg is hatályban lévő – külön törvény szerint az azonos neműek esetében immár a házassággal azonos jogintézményként funkcionál.

2.3.3. Az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása

A 2009. évi XXIX. törvény nemcsak az azonos neműek számára teremtette meg a de

33 Szerzői megj.: A határozat keletkezésének időpontjára tekintettel az Alkotmánybíróság az 1949. évi XX. törvény sorszám alatt hatályban volt Alkotmány szövegére hivatkozott.

34 Az Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatban utalt a 14/1995. (III. 13.) AB határozatban (ABH 1995, 82, 84.) megfogalmazott indokolásra, miszerint „[k]ét személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevétel alapján az együtt élő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre”.

35 A hatályba léptető törvény a Magyar Közlönyben a 2010. évi XV. törvénnyel került kihirdetésre.

36 Ez a törvénytervezet a T/11074. sorszámot viselte. A Bét. a bejegyzett élettársi kapcsolatról és annak joghatásairól a következők szerint rendelkezik: „1. § (1) Bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelenlévő két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatot kíván létesíteni.

facto élettársi kapcsolat szintjéről való továbblépést, hanem a különművek számára is hozott változást: az egyes közjegyzői eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény módosításával új jogintézményt vezetett be Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása címmel.³⁷

Önmagában a közjegyzői regisztráció intézményének bevezetése a házasság intézményének válságát illetően nem bírna különösebb jelentőséggel, ha ez idő tájt éppen nem az új Polgári Törvénykönyv tervezetének Országgyűlés előtt folyamatban lévő vitája zajlott volna, annak érdekében, hogy a választópolgárok akaratát képviselni hivatott országgyűlési képviselők alapos megfontolás tárgyává tegyék egyebek mellett a házasság és a család intézményét is szabályozási körébe vonni kívánó, átfogó jellegű törvénytervezetet. A 2009. évi XXIX. törvény azonban egy eljárásjogi „huszárvágással” elébe került az eseményeknek; a közjegyzői nemperes eljárásokról szóló 2008. évi XLV. törvény módosításával olyan jellegű nyilvántartás létrehozataláról rendelkezett, amely nézetünk szerint alkalmas arra, hogy a jogban kevésbé járatos polgár számára azt a látszatot keltse, mintha a létesített kapcsolata a házassághoz lenne hasonló. Az ilyen kapcsolat fenn nem állásáról szóló nyilatkozat azonban a közjegyzői eljárás nemperes jellegére tekintettel akár az egyik fél egyoldalú kérelmére is legalább olyan könnyen megszerezhető, mint az élettársi kapcsolat fennállását tanúsító igazolás. Bírósági bontóperhez hasonló eljárásról tehát szó sincs, vagyis az élettársi kapcsolat laza, a tartósság igényét nélkülöző jellegén a közjegyzői nyilvántartás lehetősége nem változtat.

2.3.3. A 2009. évi CXX. törvény családjogi rendelkezései

Az 1959-ben elfogadott Polgári Törvénykönyv (Ptk.) szabályanyagához képest a Koncepció mondhatni leglényegesebb változtatása az volt, hogy a családjogi viszonyok szabályozását beépítette az új Polgári Törvénykönyv tervezetébe, előrevetítve azt a következményt, hogy megszűnik a már száz éve fennálló helyzet, amely szerint a házasságra, a családra és a gyámságra vonatkozó legalapvetőbb személyi viszonyok szabályozása külön törvényben valósul meg.³⁸ Az említett változtatásnak a kodifikálás elhatározásától kezdődően voltak ellenzői, akik nem tartották időszerűnek a házasság és a család intézményének a felek autonóm cselekvési szabadságának elvén álló polgári jog szabályainak körébe vonását, hanem a hatékonyabb intézményvédelem megvalósulását a közjogi eszközök erősítésében látták.³⁹ A Koncepció 2003-ban történt elfogadásával azonban rögzült a családi jog új Kódexbe való bekerülése.

³⁷ A 2009. évi XXIX. törvénnyel módosított, és 2010. január 1-jén hatályba lépett 2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról az alábbiak szerint rendelkezik: „36/E. § (1) Az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása (a továbbiakban: élettársi nyilvántartás) az élettársi kapcsolat fennállása bizonyításának megkönnyítése céljából tartalmazza

³⁸ A hivatkozott külön törvények a fentebb már említettek szerint a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. és a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvények voltak, valamint ilyen külön törvény a jelenleg is hatályban lévő, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény.

³⁹ A családi jog jogági önállóságát hangsúlyozó és a családi viszonyokkal kapcsolatos szabályok polgári jogba való integrálását ellenző vélemények közül lásd például Kőrös, 1999, 3–9. és Weiss, 2000, 4–13.

Kérdés, hogy a jogalkotó mennyiben tett eleget a családi viszonyokra vonatkozó szabályok újrakodifikálásával annak az alkotmányos kötelezettségének, hogy olyan jogi környezetet teremtsen, amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák és családot alapítsanak?

A 2009. évi CXX. törvény nem változtatott azon az elven, hogy a házasság rendeltetésénél fogva a különmeműek részére fenntartott jogintézmény. Azonban a 2007-ben megkísérelt, majd 2009-ben újra elfogadott külön törvény folytán az „oldalajtón” besétált bejegyzett élettársi kapcsolat lehetősége bekerült az új törvénybe is, az azonos neműek számára a házassághoz hasonló (azzal majdnem azonos feltételeket tartalmazó) jogintézményi formában.

A házasság intézményének igazi alternatívája azonban az együttélési variációk volumenét tekintve a de facto élettársi kapcsolat, ezért a különmeműek élettársi kapcsolatának jogi megítélése az azonos neműek bármilyen jellegű kapcsolatánál összehasonlíthatatlanul nagyobb társadalmi kihatásokkal járó kérdés. A de facto élettársi kapcsolat pedig a 2009. évi CXX. törvényben a házasság alternatív együttélési formájaként jelent meg.⁴⁰ A jogalkotói indokolás ezt azzal magyarázta, hogy a KSH adatok szerint 2005-re 12 %-ra emelkedett az élettársi kapcsolatok aránya, ezért ma már minden harmadik új párkapcsolat élettársi kapcsolatnak tekinthető.⁴¹ A jogalkotói indokolás továbbá azzal is érvelt, hogy az új törvény a „gyengébb fél”, vagyis a kisebb keresettel rendelkező, a háztartásban és a közös gyermek nevelésében tevékenykedő élettárs fokozottabb védelmét szolgálja.⁴²

A 2009. évi CXX. törvényben tehát a házasság intézménye mellett alternatív párkapcsolati formaként, sőt családi jogviszonyként került elismerésre a de facto élettársi kapcsolat is.

Kérdés, hogy a de facto élettársi jogviszonyra vonatkozó rendelkezések valóban alkalmasak-e arra, hogy megvédjék a gyengébbik felet, akivel a másik, az erősebb fél már a kapcsolat kezdetén sem szándékozott tartósan együtt élni. De ennél is lényegesebb kérdés, hogy ha a jogalkotó szerint az élettársi kapcsolatban létezhet gyengébb, vagyis kiszolgáltatottabb fél, akkor nem arra kellene-e minden eszközzel törekednie, hogy az

40 A 2009. évi CXX. törvény rendelkezései a házasságkötésről, a bejegyzett élettársi kapcsolatról, és a de facto élettársi kapcsolatról: „A HÁZASSÁGKÖTÉS 3:5. § [A házasság létrejötte] (1) Házasság akkor jön létre, ha az együttesen jelen lévő férfi és nő az anyakönyvvezető előtt személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot köt. A BEJEGYZETT ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT 3:87. § [A bejegyzett élettársi kapcsolat] Bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelen lévő két tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatot kíván létesíteni. 3:88. § [A bejegyzett élettársi kapcsolat joghatásai] (1) Ahol a törvény eltérően nem rendelkezik, a) a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra, ... is alkalmazni kell. AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT 3:90. § [Az élettársi kapcsolat létrejötte és megszűnése] (1) Élettársi kapcsolat áll fenn két olyan, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi közösségben (életközösségben) együtt élő személy között, akik közül egyiknek sem áll fenn mással házassági életközössége vagy élettársi kapcsolata, ...”

41 Gárdos, 2009, 238.

42 Gárdos, 2009, 238.

emberek a gyengébb félnek nagyobb biztonságot, erősebb jogi védelmet eredményező házasság intézményét válasszák?

A házasság szabályainak Polgári Törvénykönyvbe kerülése előre kiszámíthatóan meghozta azt az eredményt, hogy a jogalkotó a házasság sajátos, a polgári jogi szerződéses jogviszonyoktól merőben különböző intézményét már nemcsak a felbonthatóság, hanem a házassági életközösség fennállása alatt elvárt magatartás tekintetében is közelítette a szerződéses jogviszonyok szabályaihoz.

A házastársi hűség Csjt.-ben még meglévő kötelezettségét ugyanis a 2009-es törvényszövegben az együttműködési kötelezettség váltotta fel. A vagyoni viszonyokra kidolgozott együttműködési kötelezettség azonban nyilvánvalóan szűkebb és ezáltal alacsonyabb szint, mint ami az egymás irányában érzelmi alapon elköteleződő házastársaktól nemcsak a saját, hanem a társadalmi közösség boldogulása, jólléte szempontjából is kívánatos lenne. Az említett negatív irányú változást a jogalkotó azzal is kifejezte, hogy a házastársi együttéléssel elkezdődött és a házastársi életközösség fennállása alatt általánosnak tekintett házastársi vagyonközösség helyére – az indokolás szerint ugyan csupán alternatív jelleggel – a házassági vagyonjogi szerződést léptette volna.⁴³

Miközben a házastársak vagyoni viszonyaiban a szerződéses elv meghonosítására láthattunk kísérletet, az élettársak vagyoni viszonyaiban a régi Ptk. rendelkezéseiből már ismert elv, a szerzésben való közreműködés elve lényegében érintetlen maradt, nem változott. A Ptk. eddig hatályban volt szabályait sok kritika érte amiatt, hogy az élettársak viszonyára vonatkozó rendelkezést elsősorban annak vagyoni kihatásait alapul véve a jogi személyiséggel nem rendelkező polgári jogi társaság szabályai között helyezte el. A 2009. évi CXX. törvény ugyan az élettársi jogviszonyt egyértelműen családjogi kapcsolat rangjára kívánta emelni, de ha ezzel a „gyengébb fél” védelme volt a szándéka, úgy ez csak szándék maradt, mert az élettársak vagyoni viszonyainak szabályozásában nem történt pozitív irányú elmozdulás. A közreműködés arányában történő szerzés elvét érvényesítő szabályozás ugyanis nagy terjedelmű bizonyítást igényel, ezért a tapasztalatok szerint az ilyen tárgyú polgári perek elhúzódhatnak. A házassági vagyonjog szabályai viszont a 2009. évi CXX. törvény megoldása szerint egy gazdasági társaság működésének szabályaihoz hasonlítottak volna, úgyhogy némi iróniával mondhatjuk, hogy házasságkötés helyett inkább házas társulásról kívánt rendelkezni a jogalkotó.

Ha pedig a házastársi tartás és az élettársi tartás szabályait vetjük egybe, akkor úgyszintén azt tapasztaljuk, hogy a „gyengébb fél” védelmére tett törekvés itt is soványra sikerült, mert közös gyermek hiányában a tíz évig tartó együttélés előírása olyan feltétel, amely az élettársi kapcsolat eleve ideiglenes természete miatt feltehetően kevés kapcsolat esetén valósult volna meg a gyakorlatban. Ide tartozó probléma az a bizonyítási nehézség is, amely a de facto együttélésnél mindig fennáll.

Minden kötelezettség, így a tartási kötelezettség teljesítésének is „alfája és ómegája”,

43 Lásd erről bővebben Gárdos, 2009, 199–201.

hogy a jogszabály erejénél fogva tartásra köteles, illetőleg a bíróság által tartásra kötelezett személy képes legyen a teljesítésre. A teljesítőképesség a párkapcsolatok változtatása folytán nemcsak attól függ, hogy a kötelezettnek van-e saját jövedelme, vagyona, valamint, hogy mekkora összeg szükséges a saját maga eltartásához, hanem azzal is számolni kell, hogy hány személyre terjed ki. Ebből a szempontból nemcsak a tartásra jogosultak sorrendje lényeges, hanem az is, hogy azonos sorrendben hány személy lehet a tartásra egy sorban jogosult. Ha tehát az időleges természetű élettársi kapcsolatoknak a jogalkotó „zöld lámpát” ad, ez a korábbinál vonzóbbá, a jövőben még nagyobb arányúvá teheti az ilyen kapcsolatok számát.

Kérdés, hogy a párkapcsolatok tartósságát nélkülöző élettársi együttélések számának továbbnövekedése esetén teljesíthető lesz-e a megnövekvő tartási kötelezettség?

Itt érdemes kitérni a szociális segélyezés alapelveire is.⁴⁴ A szociális ellátásokról szóló törvény a bevezető rendelkezések között kiemeli az egyén felelősségét. Ismeretes, hogy a szociális segélyezés anyagi fedezetét a központi és a helyi költségvetésbe befolyó adóbefizetések képezik. Nyilvánvaló, hogy ha az adókból származó bevételből nagyobb hányadot kell a szociális ellátásokra fordítani, akkor kevesebb marad a többi közfeladat finanszírozására. E ponton belép az egyéni jó és a közjó dilemmája: az emberek ugyan saját céljaikat, vágyaikat igyekeznek követni, de be kell látniuk, hogy csak másokkal társulva és együttműködve érhetik el azokat. Az együttműködés érdekében tehát el kell fogadniuk bizonyos feltételeket. A közjó éppen azokat a feltételeket jelenti, amelyek lehetővé teszik a másokkal való együttműködést a társadalmi szolidaritás⁴⁵ előnyeiből való részesedés érdekében.

A közjó tehát többet jelent a pusztá rendezettségénél: a közösségi együttélés során megfogalmazódó értékeket jelenti. A rendet ezért ezeknek az értékeknek megfelelően kell kialakítani.⁴⁶

3. A KODIFIKÁLÁS SAJÁTOS KÖVETELMÉNYEI

A jogi norma olyan társadalmi normafajta, amelynél önkéntes jogkövetés hiányában az állami kikényszerítés lehetséges. A jogi norma ezáltal az állami irányítás eszköze, amely által az állam befolyásolni tudja a közösség magatartását. A jogalkotási tevékenység ezért döntést tételez fel: választást a társadalmilag helyes és a helytelen magatartások között. Azonban nemcsak azok a magatartások minősülhetnek helytelennek, amelyek kirívóan veszélyesek a társadalomra és ezért tiltást, és elkövetésük esetén a legsúlyosabb jellegű szankciók kiszabását igénylik, hanem helytelenek lehetnek azok a magatartások is, amelyek nem szolgálják a közösség érdekeit. Az ilyen célszerűtlen magatartások, ha

44 Az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról 2. §-a így szól: „A szociális ellátás feltételeinek biztosítása – az egyének önmagukért és családjukért, valamint a helyi közösségeknek a tagjaikért viselt felelősségén túl – az állam központi szerveinek és a helyi önkormányzatoknak a feladata.”

45 Társadalmi szolidaritás alatt értve azt a kölcsönös kötelezettségvállalást és segítségnyújtást, amely a kölcsönös függőség felismerésén alapul.

46 Takács, 2007, 104–105.

nem okoznak zavart a társadalom életében, akkor nem szorulnak tiltásra, de a tiltás szükségtelensége nem jelenti azt, hogy ezeknek a magatartásoknak be kell kerülniük a társadalmilag támogatott magatartások közé.

A kodifikáció a jogalkotás különleges fajtája, amelyet az egységesség, a teljességre törekvés különböztet meg az egyszerű törvényhozástól, valamint a rendszeresség és egy új minőség létrehozása az inkorporációtól.

Egy kódex elkészülte után születő többi törvény csak a különös rendelkezések felbon-
tása, részletezése lehet, amelyre a törvénykönyv fő elvei, tételei meghatározó jelleggel vonatkoznak.

- A jogalkotás rendjéről szóló törvény előírja, hogy a jogszabály megalkotása előtt
- elemezni kell a szabályozni kívánt társadalmi-gazdasági viszonyokat, és
 - meg kell vizsgálni a szabályozás várható hatását és a végrehajtás feltételeit.

Ezért a jogalkotónak az egyének személyi viszonyait érintő kérdések szabályozásánál állást kell foglalnia az erkölcsi kérdésekben is: el kell döntenie, hogy milyen magatartást tart helyesnek, és melyeket nem. Partikuláris érdekek megjelenítése csak akkor lehet-
séges, ha az egyéni jó kategóriájába tartozó valamely érdek magatartási mintává tétele nem veszélyezteti a társadalmi közjó érvényesülését.

A Polgári Törvénykönyv újrakodifikálásának elhatározásakor a más törvényekkel, illetve jogszabályokkal való viszony, a „főszabály-kivétel” kapcsolatok áttekinthetőbbé, egyértelművé tétele, a jogkeresők eligazodásának megkönnyítése is szerepelt az elvá-
rások között. Az újrakodifikálás célja tehát nem az egyéni érdekek kifejeződésé-
ként tapasztalható szokások összegyűjtése, egyfajta szokásjogi gyűjtemény elkészítése lenne, hanem egy olyan érték differenciált törvény elkészítése, amely alkalmas arra, hogy a többi jogterületre is átsugárzó hatása legyen. Az eddigi kodifikációs tevékenység azonban csupán a társadalmi értéktartalommal rendelkező házasság és család intéz-
ményének társadalmilag hasznosnak minősülő ok nélkül történő meggyengítését, az elbizonytalanodás fokozódását eredményezte.

Az egyéni szabadság túlhajtása anarchiához is vezethet, mert eltűnhetnek azok a társadalmi szinten hatni képes rendező elvek, amelyek az adott társadalmi közösség fennmaradását biztosítják.⁴⁷ Közösségi méretű együttműködés nélkül nem maradhat fenn egyetlen közösség sem.⁴⁸ Az egymással szembeni tolerancia tehát nem fogható fel olyan kötelezettségként, amely a társadalom fennmaradásához fűződő közösségi érdek feladásához vezethet.

Helyes, ha az állam az egyének magánéletébe nem avatkozik bele. Éppen ezért nem helyeselhető, ha mégis olyan tartalmú jogszabályt alkot, amely nem tartozik a közjó körébe, hanem csak egyes személyek egyéni jó iránti vágyát szolgálja ki, és ezzel egyúttal

47 Frivaldszky János arra hívja fel a figyelmet, hogy „...a természetjogi felfogás szerint az emberi természet alapvető normáit sértő pozitív jogi norma vagy bírói, közigazgatási stb. döntés nem minősül ér-
vényes jogi előírásnak, s így kötelező erővel sem rendelkezik, bármilyen magas szerv is hozza meg azt.” (Frivaldszky, 2008, 29.)

48 Erre a történelem bőséggel szolgáltat példákat.

elbizonytalanítja a közjó létezésébe, a közjó fogalmába sorolható értékekbe vetett hitet. Nem helyeselhető tehát, ha a jogalkotó nem jelöli ki a követendő mintát, vagy ha olyan mintát ad, vagy úgy bővíti a minták kínálatát, hogy az egyén már nem tud különbséget tenni a helyes és a helytelen, a jó és a rossz között (értve ez alatt azokat a hosszú távú célokat, amelyek az adott társadalmi közösség fennmaradását, jólétét szolgálják).

A házasságok felbontásának lehetővé tétele jól illusztrálja, hogy egy-egy jogalkotói döntés hosszú távon milyen méretű társadalmi hatások előidézésére képes. De ugyanilyen hatást tapasztalhatunk akkor is, ha a család-, vagy a gyermektámogatások szűkítése történik.

4. A HÁZASSÁG ÉS A CSALÁD VÉDELME A MAGYAR ALKOTMÁNY SZERINT

A marxista ideológián alapuló totális politikai diktatúrának az élet minden területére való behatolása ellenére a magyar Alkotmány 1949-ben történt megalkotásakor fel sem vetődött, hogy a házasság nem csupán két különmű személy kapcsolata lehetne, és mivel a magyar jog évszázadokon át tartó keresztény szellemű fejlődésének eredményeként jogi relevancia az együttélési formák közül egyedül a házassághoz fűződött, ezért akkoriban az is egyértelmű volt, hogy a családot egy férfi és egy nő között a házasságkötés hozza létre. Ez a zárt gondolatláncolat tehát az akkor még erősen ható keresztény házasságfelfogásból következett.⁴⁹

Az 1949. évi XX. törvénnyel kihirdetett Alkotmány eredeti szövege idővel többször is módosult, és mint ismeretes, a gazdasági és politikai rendszerváltás küszöbén alkotott 1989. évi XXXI. törvény jelentős változtatásokat eszközölt az Alkotmány szövegében. A házasságra és a családra vonatkozó rendelkezés azonban az Alkotmány szövegében 1949 óta semmit nem változott.⁵⁰ Alkotmányunk tehát töretlenül akként rendelkezett, hogy az állam védi a házasság és a család intézményét. Az Alkotmány pedig jogrendünkben nem csupán egy törvény a sok közül, hanem ahogyan azt az új Alaptörvény⁵¹ már helyesen tartalmazza – az alapvető jogokat és kötelezettségeket meghatározó alaptörvényünk, amelyhez minden más jogszabályunknak igazodnia kell.⁵² Ennélfogva

49 Bár a politikának kétségtelenül van befolyása a jogalkotásra, az egyes jogintézmények normatartalma ennek ellenére minden társadalmi korban csak lassan változik. Láthattuk, hogy a keresztény vallás házasságról szóló doktrínája, annak az egyénre és a társadalomra nézve egyaránt pozitív tartalma ellenére milyen lassan nyert teret, csak fokozatosan szorítva ki a korábbi jogintézményeket; ugyanígy a keresztény hatás is továbbélt és hatott a magát hivatalosan ateistának valló politikai rendszerben is.

50 Csupán annyi történt, hogy az 1949-es alkotmányszövegben a házasság és a család intézményével kapcsolatos rendelkezés még hátrább, az állampolgárok jogait és kötelességeit felsoroló fejezetben, az 51. § alatt szerepelt, míg később, az 1972-es alkotmánymódosítás kapcsán ugyanaz a szöveg előre, a társadalmi rendről szóló I. fejezetbe került át, és ettől kezdve a 15. § tartalmazta. Az 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított Alkotmány 15. §-ának szövege változatlanul akként szólt, hogy „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.”

51 Magyarország új Alaptörvényét az Országgyűlés a 2011. április 25-i ülésnapon fogadta el és 2012. január 1. napján lép hatályba.

52 A 2012. január 1-jén hatályba lépő Alaptörvényünk R) cikkének (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy „Az Alaptörvény Magyarország jogrendszerének alapja.”

az Alkotmány (2012. január 1-jétől az ekkor hatályba lépő Alaptörvény) házasság-fogalma nincs kötve más törvények fogalomrendszeréhez, de a más törvényekben szerepeltethető házasság-fogalom kötve van az Alkotmány házasság-fogalmához.⁵³ Az új Alaptörvény pedig továbbra is a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját jelöli meg védendő jogtárgyként.⁵⁴

5. A MÚLT MEGISMÉTLŐDIK?

Egy 1985-ben írt tanulmányban a római jogtudós Pólay a patriarchalis római családi viszonyokat illetően akként vélekedik, hogy az ősi római paraszti erkölcsök szemben állottak mindenféle római házasságon kívüli együttéléssel. „Arra, hogy a római államhatalom már a (Kr. e.) 5. században fellépett abban az irányban, hogy a polgárok házasságban éljenek, utal Camillus és Postumius 403-ban kelt edictuma, akik censori minőségben – mint a római erkölcsök felügyelői – a római házasságban nem élőköt bizonyos koron túl pénzbírsággal sújtották. ...A római házasságon kívül élés ellen lép fel az ősi paraszti erkölcsök magasztalója, az öreg Cato.... A házasságban élést, mint a közjót szolgáló magatartást jellemzi beszédében Q. Metellus Numidicus (a 131. év censora)...”⁵⁵

„Aligha biztosíthatja a házasságok szilárdságát az, hogy sem bírósági, sem más hatósági eljárás nem fékezi a házasság könnyelmű felrúgását. ... A köztársasági kor vége felé – főképp az előkelők körében – roppant módon elszaporodtak a válások. ... Mivel megrendült a hit a házasság állandóságában, jóformán mindenki a hátsó gondolattal házasodott, hogy a frigy nem lesz végleges. Következésképpen nemigen iparkodott utódokat hozni a világra, nehogy a gyerekek gátolják mozgási szabadságát – írja Diódsi.”⁵⁶

Nos, a fenti idézetek mintha nem is a kétezer évvel ezelőtti állapotokról, hanem a mai viszonyokról szólnának.

Molnár Valerius Maximus és idősebb Plinius munkáira hivatkozással említi, hogy a házasság Rómában nemcsak magánügy, hanem közügy is volt, vagyis a gyermeknemzéssel a római polgár az állam iránti kötelességét is teljesítette.⁵⁷ Valerius Maximus történetíró szerint Camillus és Postumius censorok magasabb adót vetettek ki azokra a polgárookra, akik előrehaladott koruk ellenére nem éltek házasságban. Intézkedésüket a történetíró szerint azzal indokolták, hogy a természet törvénye szerint az embereknek ugyanúgy, ahogyan megszületnek, gyermeket is nemzeniük kell. A házasság intézményének

53 A hivatkozott összefüggés miatt nagy jelentősége van annak, hogy egy ország alkotmánya rendelkezik-e valamely jogintézményről, és ha, igen, úgy milyen tartalommal teszi ezt.

54 Lásd az új Alaptörvény L cikkének (1) bekezdését.

55 Pólay, 1985, 6–7.

56 Diódsi, 1973, 92–93.

57 Molnár, 2001, 192.

létezése tehát a természet objektív rendjével függ össze, vagyis minden ember természetében meglévő, és mindenki által felismerhető szükségszerűség.⁵⁸ Molnár kiemeli, hogy lex Julia de maritandis ordinibus⁵⁹ és a lex Papia Poppaea⁶⁰ törvényekkel Augustus császár „belenyúlt” a magánszférába, ami azelőtt a családfőre, vagy részben a censorra tartozott. Molnár helyesnek tartja Augustus intézkedését mondván, hogy a császárnak nem volt más választása, vagy legalábbis a legjobb megoldást választotta.⁶¹

Molnár Imre megjegyzése mindenesetre rávilágít a család intézményének szilárd-ságához szükséges tekintély, valamint ehhez kapcsolódóan a házasság intézménye és a közerkölcs közötti összefüggésekre.

A társadalmi erkölcs viszont megkövetelte, hogy a gyermek, különösen az ép fiú-gyermek felneveléséről a családfő gondoskodjon – írja Zlinszky.⁶²

„A szent házasságnak intézménye oly régi az indoeurópai néptörzseknel, mint a házi vallás, mert az egyik nem képzelhető a másik nélkül. Ez a vallás megmutatta az embernek, hogy a házassági frigy egészen más, mint a nemi viszony vagy mulékony érzelem, amennyiben a házaspárt ugyanazon cultus és ugyanazon hit kötelékei által egyesíté” – összegzi véleményét a család és a házasság intézményének létrejöttéről Fustel de Coulanges az antik városállamokról, a görög és római vallásról, valamint az antik jogról és intézményekről 1883-ban írt könyvében,⁶³ majd így folytatja „...(A) vallás kimondta, hogy a családnak nem szabad elenyésznie; minden érzelem és minden természeti jog háttérbe szorult ez általános szabály elől.”⁶⁴

Ha Szent István életművére tekintünk, akkor pedig azt látjuk, hogy első királyunk azáltal vált nagy államférfivá, hogy mert nemet mondani a partikuláris érdekeknek azért, hogy a nemzet fennmaradását hosszú távon biztosítsa. Nem habozott világos utat kijelölni egy olyan korszakban, amelyre a különböző ideológiák és érdekek viharos találkozása volt jellemző. A helyes döntés jó eredményét ma, ezer év elmúltával is élvezzük. A tanulság: helyes jogi normát nem lehet az erkölcsi kérdésekben való szilárd elköteleződés nélkül alkotni.

58 Lásd erről bővebben El Beheiri, 2008, 31–37.

59 Augustus császár törvénye Kr.e. 18-ban

60 Augustus császár törvénye Kr. u. 9-ben

61 Molnár, 2001, 194.

62 Zlinszky megjegyzi, hogy a Romulusnak tulajdonított törvény szerint a felnevelési kötelezettség minden fiúgyermekre és az elsőszülött leánygyermekre vonatkozott (Zlinszky, 1998, 31.).

63 Coulanges, 1883, 57. *Megjegyzés:* Hamza Gábor jogtudós, akadémikus a magyarul először 1883-ban megjelent mű 2003-ban történt hasonló kiadása kapcsán a könyvhöz fűzött utószóban kifejti, hogy Coulanges ideái Émile Durkheimre is hatással voltak, és az ő közvetítésével a jogi antropológiára. Hamza Gábor megjegyzi továbbá, hogy Coulanges erősen bírálta Morgan (Ancient Society, New York 1877) és Engels állam keletkezésére vonatkozó teóriáit. Cáfolta többek között azt a nézetet, hogy a faluközösség például az oroszok (szlávok) esetében a mir, az öskommunizmusra utaló jelenség lett volna (Coulanges, 1883, 617–618.).

64 Coulanges, 1883, 61–63.

6. A CSALÁD FOGALMI MEGHATÁROZÁSÁNAK HIÁNYÁBÓL EREDŐ PROBLÉMÁK

A jogalkotónak minden történelmi korban háromféle választási lehetősége van a párkapcsolati célú együttélési formák szabályozásánál. A minimális szint, hogy biztosítja a házasság, mint jogintézmény létezését, vagyis nem szünteti meg a házasság intézményét. A második, erősebb védelmi szint az, ha más együttélési formákkal szemben preferálja a házasság intézményét. Az ilyen jellegű védelem azonban azt még nem zárja ki, hogy a jog a házassághoz valamennyire hasonló, de házasságkötés nélküli kapcsolatokat elismerje. A maximális védelmet pedig az jelenti, ha a jogalkotó a házasság intézményét kizárólagossá teszi. Ez utóbbi védelem eszköze lehet az is, ha valamilyen szankció (pl. nőtlenségi adó, vagy a házások támogatása szociális juttatásokkal) kerül előírásra a házassággellenes magatartások visszaszorítása érdekében.

A mai magyar jogrendszerben azonban a jog által elismert párkapcsolati formák – a fentebb bemutatott, jelenleg hatályban lévő, törvényi szintű jogszabályok alapján – az alábbiak szerint alakulnak:

I. a különnemű személyek részére:

- a) házasság;
- b) nyilvántartott élettársi kapcsolat;
- c) de facto élettársi kapcsolat;

II. az azonos nemű személyek részére:

- d) „BÉK”, vagyis az azonos neműek számára létrehozott „kis házasság”;
- e) nyilvántartott élettársi kapcsolat;
- f) de facto élettársi kapcsolat.

A magyar jogalkotó tehát az utóbbi évek jogalkotási folyamatainak eredményeként az együttélési formák közül immáron hatféle variációt ismert el anélkül azonban, hogy akárcsak kísérletet tett volna a család fogalmának az egész jogrendszerre kiható meghatározására.

7. ZÁRÓ GONDOLATOK

Egyetlen emberi közösség sem maradhat fenn anélkül, hogy ne találja meg a szükséges egyensúlyt az egyéni és a közösségi érdekek között. Az erkölcsi rend nem más, mint az egyéni akaratok kölcsönös korlátozása az adott közösség által elfogadott társadalmi értékek fenntartása érdekében. Kérdésként adódik, hogy mennyiben érvényesülhet az egyéni érdek, más szóval az „egyéni jó” a vázolt konszenzusos társadalmi rendben? Nyilván annyiban, amennyiben nem sérti a közjót megvalósító társadalmi rendet.⁶⁵ Ezzel kapcsolatban nem hanyagolható el az a körülmény, hogy az egyének rendszerint tagjai akarnak maradni az adott társadalmi közösségnek, ezért megfelelő minta kijelölése esetén többségében hajlanak a közösségi előnyöket biztosító kompromisszumokra. Az említett elhatárolásnál nem sérülnek olyan polgári jogok, mint a személyek közötti

65 Vö. Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae II–II. q. 58. a 5.

egyenlőség vagy egyenjogúság, tiltás vagy negatív diszkrimináció helyett azonban a társadalmi teherbíró képesség behatárolt volta miatt szükséges szelektálni a társadalmi méretű támogatásban részesülő és nem részesülő magatartások között. Be kell látni, és ezt a jogalkotásban is kifejezésre kell juttatni, hogy egyetlen emberi közösség sem képes arra, hogy mindenfajta egyéni érdeket támogasson.⁶⁶

A házasságon kívüli élettársi kapcsolatból hiányzik a másik feltétel nélküli elfogadásának, vállalásának, támogatásának szándéka. Az élettársi kapcsolat ezért rossz a férfiaknak is, de a gyermekek születésére vállalkozni képes és az ezzel szükségképpen együtt járó többlet nehézségeket elviselő nőknek még rosszabb, a gyermekekre nézve pedig a felnőttek tartósságot nélkülöző emberi kapcsolata tragikus következményű. Ezt a negatív véleményt eddig még minden társadalomtudományi vizsgálat igazolta.

A közjó érdeke tehát a jelenkor társadalmi körülményei között is a házasságkötés által létrejövő családmodell stabilitásának biztosítását követeli meg. Ennélfogva a jogalkotónak a házasság intézményét kell (kellene) minden lehetséges eszközzel támogatnia, míg az egyéb együttélési formák szabályozására nem a házasság alternatívájaként, hanem csak azon viszonyok tekintetében és olyan jelleggel kerülhet sor, ahol annak jogi normával való elrendezése a társadalom működési zavarainak elkerülése érdekében szükséges. A jogalkotó a házasság és a család intézményvédelmének célját mindenkor szem előtt tartva, ha erre valódi társadalmi igény mutatkozik, szabályozhatja a házasságon kívüli életközösség olyan aspektusait, mint amilyen a tulajdonszerzés vagy más vagyoni természetű viszonyok kérdése, de következetesen el kell határolnia egymástól a házasság intézményét az egyéb együttélési formáktól, és az egyéb jogterületek szabályainál is kifejezésre kell juttatnia a házasság intézménye és a társadalmi közjó közötti összefüggést.

- A jogalkotás rendjéről szóló törvény előírja, hogy a jogszabály megalkotása előtt
- elemezni kell a szabályozni kívánt társadalmi-gazdasági viszonyokat, és
 - meg kell vizsgálni a szabályozás várható hatását és a végrehajtás feltételeit.

Ami pedig a megalkotandó új Polgári Törvénykönyvet, mint kódex típusú törvényt illeti, egy ilyen kiemelkedő súlyú törvénytől a társadalom a közjó fokozott védelmét várja. A fokozott védelem követelményét nyilvánvalóan nem az elégíti ki, ha a partikuláris érdekek mentén kialakult együttélési szokásoknak pusztán a rögzítése történik meg, és még kevésbé alkalmas a közérdek szolgálatára az olyan jogalkotási produktum, amely az ilyen együttélési szokásokat a házasság alternatívájaként, egyenrangúként kezelve mutatja be. A jogalkotó jogszabályban kifejezésre juttatott viszonyulása – a jogalkotói

⁶⁶ A házasság és a család intézményvédelmének kérdése nem keverhető össze az emberi méltóság azon aspektusával, amely szerint minden embert megillet az élethez, a személyi sérthetetlenséghez, a becsülethez, a gondolati, lelkiismereti szabadsághoz és a szabad véleménynyilvánításhoz való jog. Ezen emberi jogok tiszteletben tartására mindenki egyformán igényt tarthat. Megsértésük esetére pedig nyilvánvalóan megfelelő szankciókat kell kilátásba helyezni, és a jogsértő magatartás bekövetkezése esetén e szankciókat alkalmazni is kell. A magánélet sérthetetlenségének védelme azonban nem csaphat át a társadalom fennmaradását stabilan szolgálni képes házasság és család intézményének lerombolásába, vagy legalábbis pusztulni hagyásába.

szándéktól eltérő emberi magatartások előfordulása ellenére – alkalmas arra, hogy befolyással bírjon valamely magatartás erkölcsi megítélésére. A jogalkotónak emiatt nagy a felelőssége abban, hogy a jövő nemzedéke számára a házasság vonzó vagy elvetendő életformává váljék majd.

Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy az elmúlt ötven évben Magyarország több olyan univerzális, valamint európai regionális egyezménynek is tagja lett, amelyek a család intézményének védelmét, a gyermekek családban való felnevelkedésének biztosítását írják elő.⁶⁷ A nemzetközi egyezmények pedig a családot kivétel nélkül a társadalom természetes és alapvető egységének tekintik. Magyarország jogalkotási folyamatainak irányát a nemzetközi egyezményekhez történt csatlakozás ténye tehát meghatározza, az egyes államokban fellelhető együttélési szokások azonban, még ha azok az adott országban jogi norma alakját is öltik, hazánk számára nem keletkezhetnek kötelezettséget, de még követendő példát sem.

*Dr. Szigeti Andrea
docens, GFHF*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Coulanges, Fustel (1883): Az antik városállam, tanulmány a görög és római vallásról, jogról és intézményekről (a Magyar Tudományos Akadémia 1883-ban Az ókori község címmel megjelent kiadványának hasonmása, ford.: Bartal Antal), Budapest
- Diódsi György (1973): A római jog világa, Gondolat, Budapest, 1973
- El Beheiri, Nadja (2008): A házasság helye a római res publica kiépítésében, Iustum Aequum Salutare, IV. 2008/3., 31–37.
- Erdő Péter (2001): Az Egyházi Törvénykönyv, Szent István Társulat, Budapest
- Erdő Péter (2001): Egyházjog a középkori Magyarországon, Osiris Kiadó
- Erdő Péter (2005): Egyházjog, Szent István Társulat, Budapest
- Frivaldszky János (2008): A házasság és a család: elnyomó hatalmi viszonyok, avagy a jog relacionális jellegének prototípusai? Iustum, Aequum, Salutare, IV. 2008/3., 5–29.
- Gárdos Péter (szerk.) (2009): Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz (Szerk. Gárdos Péter), Complex Kiadó, Budapest
- Kőrös András (1999): A Ptk. és a családjog kapcsolata – a gyakorló jogász szemével, Polgári Jogi Kodifikáció, I. évf., 1. szám 3–9.
- Kuminetz Géza (2002): Katolikus házasságjog, Szent István Társulat, Budapest

⁶⁷ Ilyen nemzetközi jogi dokumentumok például: az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Magyarországon az 1976. évi 9. tvr. hirdette ki), az Európa Tanács által kidolgozott Módosított Európai Szociális Karta (Magyarországon a 2009. évi VI. törvény hirdette ki), az ENSZ Gyermek jogairól szóló Egyezmény (Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdette ki). Lásd erről bővebben Szigeti, 2009, 91–160., és Szigeti, 2010a, 189–209.

- Molnár Imre (2001): A házasságtörés, mint a római család alapját, tekintélyét sértő bűncselekmény, in: *Iura Antiqua, Iura Moderna, Festschrift für Ferenc Benedek zum 75. Geburtstag* (Szerk.: Hamza Gábor – Kajtár István – Pókecz Kovács Attila – Zlinszky János), Dialóg Campus Kiadó, Pécs
- Papp Tibor (1979): *Magyar családjog*, Tankönyvkiadó, Budapest
- Phillips, Roderick (2004): *Amit isten összekötött...A válás rövid története*, Osiris, Budapest
- Pólay Elemér (1985): Rabszolgák „házassága” az ókori Rómában, *Acta Universitatis Szegediensis, József Attila Tudományegyetem, Szeged*
- Schnitzer Ármin (2009): A „get” in: *Magyar Zsinagóga, Új folyam 1. szám, Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem, Budapest, 2009, 10–13.*
- Steinherz Jakab (2009): A zsidó házasságjog egy aktuális kérdéséről in: in: *Magyar Zsinagóga, Új folyam 1. szám, Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem, Budapest, 2009, 7–10.*
- Szabó István (2008): Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának kérdése, *Iustum Aequum Salutare, Budapest, IV. 2008/3., 49–54.*
- Szeibert Orsolya (2010): A házassági vagyoni jog és házassági vagyonközösség eredete, célja és jövője – egyenlőség, autonómia és szolidaritás, *Családi Jog, VIII. évf. 2. szám, 1–11.*
- Szigeti Andrea (2009): A szociális jogok európai egyezménye és magyarországi végrehajtása, *Jog, Állam, Politika, 2009/4., 91–160.*
- Szigeti Andrea (2010a): A szociális jogok perspektívái a XXI. század elején, *Deliberationes, 2010/1., 189–209.*
- Szigeti Andrea (2010b): Az iszlám jog szerinti talák török közrendbe ütközésének esetei I.–II., *Európai Tükör, 15. évf. 2010/4. 81–91. és 2010/5., 42–52.*
- Takács Péter (szerk.) (2007): A közjó in: *Hit, értelem, közjó. A keresztény politikai bölcsélet főbb jellemzői in: Államelmélet I., Szent István Társulat, Budapest*
- Vékás Lajos (2008/a.): *Parerga, Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez, HVG-ORAC, Budapest*
- Vékás Lajos (szerk.) (2008/b.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez, Complex Kiadó, Budapest*
- Weiss Emília (2000): *Az új Ptk. és a családjogi viszonyok szabályozása, Polgári jogi kodifikáció II. évf. 2. sz.*
- Zlinszky János (1998): *Ius privatum*, Osiris Kiadó, Budapest